

DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2018.02.076>

УДК 336.368+339.727.2+339.9

JEL: D 40, E 44, F 36, G 22, L 12

Шірінян Л.В., д-р екон. наук, професор
завідувач кафедри фінансів
Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту,
Національний університет харчових технологій (Київ)
e-mail: ladashirinyan@ukr.net

Шірінян А.С.^{1,2}, д-р фіз.-мат. наук,
¹старший науковий співробітник Навчально-наукового центру НАН України (Київ),
²головний науковий співробітник Проблемної наукової лабораторії
Національний університет харчових технологій (Київ)
e-mail: aramshirinyan@ukr.net

ПРОНИКНЕННЯ СТРАХОВИКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ НА СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Метою статті є дослідження ступеня проникнення страхових компаній з іноземним капіталом (СКІК) на страховий ринок України та виявлення тенденцій показників відкритості українського страхового ринку в сучасних умовах.

Основними аргументами за присутність іноземного капіталу науковці вбачають покращення якості надання послуг і вплив на темп змін ВВП країни. З іншого боку, окреслене питання корелює з проблемою фінансової безпеки ринку.

У роботі розглянуто діяльність СКІК за 2007–2017 рр. і використано авторську методологію комплексної оцінки відкритості ринку на основі коефіцієнтів відкритості ринку за кількістю СКІК, за іноземним капіталом, за активами, за обсягом страхових послуг, за операціями перестрахування, за імпортом і експортом послуг; коефіцієнтів концентрації та ємності страхування.

Більшість СКІК мають іноземний капітал з Кіпру, Австрії, Великої Британії, Нідерландів і є лідерами за обсягом страхових премій та страхових виплат. Дані свідчать, що значення валових премій, обсягів експорту та імпорту страхових послуг, наведені в доларах США, значно зменшилися. Показано, що кількість українських страхових компаній і СКІК після 2008 р. щороку зменшується.

Виявлено, що за показником премій страховий ринок після 2014 р. став відкритим та сильно залежним; за показниками імпорту та експорту – закритим і автономним. За кількістю СКІК, за часткою іноземного капіталу і за показником перестрахування страховий ринок України є відкритим і оптимальним, коли забезпечено національні переваги.

Детальний аналіз показав, що по роках показник концентрації для перших трьох СКІК становить близько 9,22%, що свідчить про відсутність монополізації з боку СКІК, хоча останніми роками показник концентрації має тенденцію до збільшення. Значення ємності страхування для СКІК є невисоким, на рівні 0,56%, що свідчить про фактичну відсутність впливу діяльності СКІК на формування ВВП.

Ключові слова: страховики з іноземним капіталом, проникнення, відкритість ринку, концентрація, ємність страхування, іноземний капітал, перестрахування

Постановка проблеми. У 1999 р. у вітчизняному страховому законодавстві були зняті суттєві обмеження щодо присутності іноземного капіталу

© Шірінян Л.В., Шірінян А.С., 2018

в Україні, що зумовило появу на ринку страховиків з іноземним капіталом. Особливої уваги заслуговують страховики з іноземним капіталом, більшим за 50% (далі по тексту як СКІК), і не лише як конкуренти українським гравцям цього ринку, а з позицій виникнення загрози впливу грошей за межі країни. Саме тому актуалізуються питання присутності та впливу СКІК на розподіл послуг і розвиток страхового ринку України в сучасних умовах.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема, Ю.Баглюка [1], О.Журавки [2], О.Залетова [3], В.Пластуна [4], Л.Шірінян [5, 6] та зарубіжних К.Турбіної [7], І.Кумінса (J.D.Cummins, 2008 [8]), П.Хадвіка (P.Hardwick, 1998 [9]), Й.Ма та Н.Поп (Y.Ma, N.Pope, 2003 [10]), розкрито питання присутності іноземного капіталу та інвестицій на страхових ринках. Основним аргументом за присутність іноземного капіталу науковці вбачають покращення якості надання послуг і вплив на темп змін ВВП країни. З іншого боку, окреслене питання корелює з проблемою визначення рівня фінансової безпеки ринку в рамках "Методики розрахунку рівня економічної безпеки України" Міністерства економічного розвитку і торгівлі [11], яка визначає відкритість і бар'єри входження на ринок іноземних гравців. Аналіз цієї методики стосовно страхового ринку можна знайти у працях Г.Бовсуновської [12], Т.Бочкарьової [13], О.Жабинець [14]. Водночас дотепер бракує аналітичних досліджень оцінки діяльності СКІК на ринку, їх впливу на формування ВВП і комплексної оцінки ступеня відкритості українського страхового ринку.

Метою статті є дослідження діяльності СКІК на страховому ринку України за допомогою індикаторів участі СКІК у наданні страхових послуг та виявлення тенденцій показників відкритості українського страхового ринку в сучасних умовах.

Інформаційними джерелами дослідження слугували публікації науковців, дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі Нацкомфінпослуг), Національного банку України (далі НБУ), звітна інформація страховиків.

Методологія дослідження. У працях групи Л.Шірінян розроблено методологію оцінювання впливу СКІК за допомогою показників відкритості ринку послуг для іноземних гравців [15, с. 25]. Послугуватимемося цією методологією, паралельно висловлюючи пропозиції щодо її удосконалення.

Розпорядження Антимонопольного комітету України від 2002 р. пояснює "ступінь відкритості ринку" як питому вагу товарів (товарних груп), що ввозять з-за географічних (територіальних) меж ринку у загальному обсязі ринку [16]. Використаємо такий підхід для аналізу відкритості ринку страхових послуг.

По-перше, визначатимемо показник відкритості страхового ринку за кількістю СКІК [6, с. 169–170]:

$$\varphi_N = 100\% N_{\text{СКІК}} / N. \quad (1)$$

Тут $N_{\text{СКІК}}$ – кількість СКІК, N – загальна кількість страховиків на ринку, φ_N – ступінь відкритості ринку або, іншими словами, частка СКІК у загальній кількості страховиків (у %).

По-друге, визначатимемо ступінь відкритості страхового ринку за іноземним капіталом [15, с. 26]:

$$\varphi_K = 100\% IK / SK . \quad (2)$$

Тут IK – капітал іноземного походження у статутному капіталі страховиків, SK – статутний капітал усіх страховиків на ринку, φ_K – частка капіталу СКІК іноземного походження у статутних капіталах страховиків (у %). Фактично величину IK можна вважати обсягом іноземних інвестицій у розвиток страхового ринку України.

По-третє, розрахуємо показник відкритості страхового ринку за активами [15, с. 26]:

$$\varphi_A = 100\% A_{СКІК} / A , \quad (3)$$

де $A_{СКІК}$ – розмір активів СКІК, A – активи всіх страховиків на страховому ринку, φ_A – частка активів СКІК у загальних активах страховиків (у %).

Визначатимемо також ступінь відкритості ринку за обсягом страхових послуг за формулою:

$$\varphi_{ЧП} = 100\% ЧП_{СКІК} / ЧП . \quad (4)$$

Тут $ЧП$ – чисті премії всіх страховиків на ринку, $ЧП_{СКІК}$ – чисті премії СКІК. Чистими преміями є валові страхові платежі за мінусом коштів, переданих у перестраховання. Показник $\varphi_{ЧП}$ являє собою частку чистих премій СКІК у загальному обсязі премій усіх страховиків (у %) і фактично визначає рівень ділової активності та конкурентоспроможність СКІК на ринку.

Враховуючи специфіку страхової діяльності, будемо визначати показник відкритості ринку за операціями перестраховання [15, с. 26]:

$$\varphi_{ПП} = 100\% ПП_{НР} / ПП . \quad (5)$$

Ми позначили величиною $ПП$ загальну суму премій на ринку за операціями перестраховання, $ПП_{НР}$ – страхові премії, сплачені перестраховикам-нерезидентам за операціями перестраховання.

З огляду на наведене розпорядження Антимонопольного комітету України щодо ступеня відкритості ринку, доцільно визначити ступінь відкритості ринку за імпортом і експортом, відповідно [15, с. 26]:

$$\varphi_{ІМ} = 100\% \cdot OI / ОП, \quad \varphi_{ЕК} = 100\% \cdot OE / ОП . \quad (6)$$

Тут позначено OI – обсяг імпорту страхової послуги на ринок з території інших ринків, OE – обсяг експорту страхової послуги на територію інших ринків, $ОП$ – загальний обсяг страхових послуг на ринку. Такі дані можна знайти у звітах НБУ і статистичних щорічниках України.

Останні показники дають змогу визначати внутрішньогалузеву спеціалізацію страхового ринку через індекс внутрішньогалузевої спеціалізації ринку:

$$\varphi_{EI} = 100\% (OE - OI) / (OE + OI)$$

або

$$\varphi_{EI} = 100\% (\varphi_{ЕК} - \varphi_{ІМ}) / (\varphi_{ЕК} + \varphi_{ІМ}). \quad (7)$$

Умова $\varphi_{EI} > 0$ виконується для експортоорієнтованого ринку; $\varphi_{EI} < 0$ – для імпортоорієнтованого ринку; умова $\varphi_{EI} = -100\%$ виконується для випадку $OE=0$, коли ринок виключно імпортує страхову послугу; умова $\varphi_{EI} = 100\%$ – для випадку $OI=0$, коли ринок виключно експортує страхову послугу; умова $\varphi_{EI} = 0$ – для ринку, де імпорт і експорт послуги однаковий.

Для опису тенденцій на ринку використаємо класифікацію типів ринків за критерієм відкритості (табл. 1, де показником φ може бути будь-який $\varphi_N, \varphi_A, \varphi_K, \varphi_{PP}, \varphi_{CP}$).

Таблиця 1

Характеристики відкритості ринку залежно від критерію

Класифікація ринку	Критерій	Рівень, назва та якість ринку	Умовний колір
Ізольований (isolated)	$0\% < \varphi < 1\%$	0 – "isolated" (ізольований)	білий
Закритий (close)	$1\% \leq \varphi \leq 10\%$	1 – "autonomous" (автономний)	жовтий
Відкритий (open)	$10\% < \varphi \leq 35\%$	2 – "optimal" (оптимальний)	зелений
	$35\% < \varphi \leq 50\%$	3 – "dependent" (залежний)	жовтий
	$50\% < \varphi < 75\%$	4 – "strong dependent" (сильно-залежний)	білий
	$\varphi > 75\%$	5 – "affiliated" (афілійований)	червоний

Джерело: за матеріалами [15].

До переліку наведених показників додамо аналіз монопольного становища СКІК на ринку за допомогою коефіцієнта концентрації (далі як $CR_{СКІК}$), який визначатимемо як частку валових премій перших трьох найбільших страховиків СКІК у загальній сумі валових премій на страховому ринку:

$$CR_{СКІК} = 100\% (ВП_{СКІК3}) / ВП. \quad (8)$$

Тут $ВП_{СКІК3}$ – сума валових премій трьох найбільших СКІК, яка визначається за формулою $ВП_{СКІК3} = ВП_1 + ВП_2 + ВП_3$; $ВП_1, ВП_2, ВП_3$ – валові премії перших трьох найбільших СКІК; $ВП$ – валові премії усіх страховиків на ринку (співпадають з показником обсягу страхових послуг $ОП$ у формулі б).

Ступінь впливу СКІК у масштабі всієї економіки України визначатимемо за допомогою ємності страхових послуг СКІК і величини валового внутрішнього продукту ($ВВП$):

$$\eta_{СКІК} = 100\% ЧП_{СКІК} / ВВП. \quad (9)$$

Тут $\eta_{СКІК}$ – показник ємності страхових послуг СКІК, який також можна назвати показником проникнення (insurance penetration). Він характеризує важливість послуг СКІК із позицій формування ВВП країни.

Загальна інформація про СКІК на страховому ринку України. Для повноти опису поділимо усі страхові компанії на три категорії:

- i) українські страховики – вітчизняні компанії зі 100% українським капіталом і українські страховики з часткою іноземного капіталу до 10%;
- ii) українські страховики з часткою іноземного капіталу від 10 до 49%;

iii) СКІК (з іноземним капіталом понад 50%, контрольний пакет акцій належить іноземним гравцям-нерезидентам).

Такий поділ зумовлено різними причинами. По-перше, Закон України "Про режими іноземного інвестування" визначає установу з іноземним капіталом як такого гравця на ринку України, у якого частка іноземного капіталу є більшою за 10% [17]. Тому ми маємо це врахувати. По-друге, гарантований контроль забезпечується пакетом акцій понад 50% акціонерного капіталу. Водночас розпорошення капіталу серед акціонерів може давати контроль іноземним акціонерам за менших часток капіталу, тобто в межах 10–49% статутного капіталу.

Щоб з'ясувати потенційні загрози екзогенного впливу на страховий ринок України, визначимо спочатку країни походження іноземного капіталу на ньому. Для цього зроблено вибірку всіх впливових СКІК і засновників поділено за країнами європейського і євразійського, східного і американського походження. Відповідний аналіз показав, що станом на 2017 р. найбільшу частку в загальній сумі іноземного капіталу становить капітал з Великої Британії, Північної Ірландії, США, Польщі, Кіпру, Нідерландів, Росії, Австрії. Дані про іноземних засновників наведено у табл. 2–3.

Більшість СКІК мають іноземний капітал з Кіпру (табл. 2). Варто зауважити, що власниками істотної участі та контролерами СКІК переважно є громадяни України, відомі публічні особи.

Таблиця 2

Вибірка СКІК євразійського, східного і американського походження

Країна походження	Іноземна компанія-засновник	СКІК
Кіпр	Gramble Investments LTD	СК "Classic Life Insurance"
	Triviona Ltd, Rivolino Holdings limited, Bolroot Commercial limited, Ачїлліон Комершіал Лімітед	СК "ІНГОССТРАХ"
	Lanivet Investments Limited	СК "Європейський страховий альянс"
	Scm Finance Limited	СК "АСКА"
	Реніс Лайф Лімітед	СК "АСКА – ЖИТТЯ"
	АВН Ukraine Limited	СК "РЕНЕСАНС ЖИТТЯ"
	Т.А.С. Overseas Investments Limited	СК "АЛЬФА СТРАХУВАННЯ"
	Healthniko Products Limited	Страхова Група "ТАС"
	Вірсікс Лімітед (Virsix Limited)	СК "ТАС"
	Астровей Лімітед	СК "ІНТО"
Об'єднані Арабські Емірати	Aig Mea Holdings Limited	СК "ПРОСТО-страхування"
США	Aig Mea Holdings Limited	СК "АІГ УКРАЇНА"
США	AIG Group	СК "АІГ Українська страхова компанія"
Росія	ІНТЕРГАЗПРОД, "Сервіс Груп 2012"	СК "Український фінансовий альянс"
Казахстан	Акціонерне товариство "БТА Банк", Geswood Holdings Limited, BACKWOOD HOLDINGS LIMITED (Кіпр)	НАЦІОНАЛЬНА АКЦІОНЕРНА СТРАХОВА КОМПАНІЯ "ОРАНТА"

Джерело: авторська вибірка за офіційними даними Нацкомфінпослуг [18].

Засновники великої частки впливових СКІК на страховому ринку України мають європейське походження (табл. 3), серед яких ключові – з Австрії, Великої Британії, Нідерландів.

Таблиця 3

Вибірка впливових СКІК європейського походження

Країна походження	Іноземна компанія-засновник	СКІК
Австрія	Vienna Insurance Group, ТВІН Financial Services Group NV (Нідерланди)	СК "Юпітер"
		СК "Княжа"
		СК "Глобус"
		СК "Українська страхова група"
	UNIQA Internationale Beteiligungs- Vervaltungs GmbH	СК "УНІКА" СК "УНІКА ЖИТТЯ"
Grazer Wechselseitige Versicherung Aktiengesellschaft	СК "ГРАВЕ Україна"	
Allianz New Europe Holdings GmbH	СК "ALLIANZ Україна"	
Німеччина	Munich Re Group	СК "Європейське туристичне страхування"
	ERGO Insurance Group	
	Europäische Reiseversicherung Aktiengesellschaft	
Велика Британія	Контемпорарі Констракшн Сістемз ЛЛП	СК "Укрпромстрах"
	Лейкстоунз Трейд ЛТД	СК "ІНРЕЗЕРВ"
	European Bank for Reconstruction and Development, Whiteford Limited (Кіпр)	СК "Універсальна"
Польща	Powszechny Zakład Ubezpieczeń SA	СК "PZU Україна"
		СК "ПЗУ Україна страхування життя"
Нідерланди	Aegon Group, T.A.S. Overseas Investments Limited (Кіпр)	СК "Aegon Life Ukraine"
	Інтернешнл Іншуренс Консорціум Б.В.	СК "Провідна"
	ТВІН Financial Services Group N.V.	СК "Українська страхова група"
Франція	АХА Group	СК "АХА Страхування"
Швейцарія	MetLife Global Holding Company II GmbH	СК "МетЛайф"

Джерело: авторська вибірка за офіційним даними Нацкомфінпослуг [18].

За даними рейтингу, складеного електронним журналом "Форіншурер" за 2016 р., більшість СКІК займають на ринку лідируючі позиції щодо страхових премій та страхових виплат [19]. Приміром, наведена табл. 4 демонструє, що з вісьмох найуспішніших страховиків ринку п'ятеро лідерів за преміями і шестеро лідерів за виплатами є саме СКІК.

Порівнюючи дані з табл. 4 з іншими даними щодо страхового ринку, виявляємо, що найкращий український страховик за обсягами премій (СК "КРЕМЕНЬ") посідає лише 13-ту позицію у рейтингу компаній за обсягом страхових виплат: компанія має показник рівня виплат (відношення премій до страхових виплат) на рівні 4,5% [19]. Водночас у другій за рейтингом страхової компанії з іноземним капіталом (СК "УНІКА") аналогічний показник перебуває на рівні 36,2%. У країнах із розвинутою економікою рівень страхових виплат становить близько 60%. Дані для України свідчать, що СКІК порівняно з українськими страховиками відзначаються значно кращою якістю надання послуг.

Таблиця 4

**ТОП-8 страховиків за найбільшими преміями
і виплатами за 2017 р.**

№	Назва компанії	млн грн	Тип компанії
<i>Рейтинг страховиків за валовими преміями</i>			
1	СК "КРЕМЕНЬ"	3803,63	українська (основні власники – 14 юридичних осіб)
2	СК "УНІКА"	1702,91	СКІК
3	СК "АХА Страхування"	1678,70	СКІК
4	СК "АРСЕНАЛ СТРАХОВАННЯ"	1583,89	Українська (54,5% капіталу належить юридичним особам)
5	PZU Україна	1287,79	СКІК
6	СК "ІНГО УКРАЇНА"	1064,47	українська (25% капіталу з Кіпру)
7	Страхова Група "ТАС"	1023,86	СКІК
8	СК "Українська страхова група"	817,28	СКІК
<i>Рейтинг страховиків за виплатами</i>			
1	СК "АХА Страхування"	817,67	СКІК
2	СК "УНІКА"	617,10	СКІК
3	СК "ІНГО УКРАЇНА"	549,71	українська (25% капіталу з Кіпру)
4	СК "Провідна"	484,33	СКІК
5	PZU Україна	453,77	СКІК
6	СК "Українська страхова група"	385,14	СКІК
7	Страхова Група "ТАС"	371,34	СКІК
8	СК "АРСЕНАЛ СТРАХОВАННЯ"	323,48	українська (54,5% капіталу належить юридичним особам)

Джерело: за даними рейтингу, складеного журналом "Форіншурер" за 2017 р. [19].

Наведені фактичні дані (табл. 4) дають можливість припустити, що стан страхового забезпечення осіб у країні та розвиток усього страхового ринку України великою мірою визначається діяльністю СКІК. Для деталізації такого бачення перейдемо до аналізу впливу СКІК на показники розвитку страхового ринку України.

Якщо у 2001 р. на ринку працювали всього 20 страховиків з іноземним капіталом (причому $N_{СКІК}=10$ СКІК) із 328 компаній, то вже у 2010 р. страхування здійснювали 115 страховиків з іноземним капіталом, з яких 82 компаній – СКІК (з часткою іноземного капіталу понад 50%). У наступних роках динаміка кількості страхових компаній і кількості СКІК демонструє щорічне зменшення. Основні показники за останнє десятиліття наведено у табл. 5.

Можна спостерегти, що у 2007–2017 рр. кількість страхових компаній на страховому ринку України зменшується: з $N=446$ у 2007 р. до $N=296$ у 2017 р. Активи страховиків у національній валюті спочатку збільшувались до найбільшого значення у 2014 р., а після 2014 р. спостерігається тенденція до зменшення. Таку динаміку зумовлено значним зменшенням кількості страховиків і політичними подіями у країні. Дещо інша поведінка спостерігається за чистими преміями ЧП (коливання і зменшення значень премій) у 2014 р. (подібне мало місце і для СКІК стосовно чистих премій $ЧП_{СКІК}$). Так само нерівномірно змінювались страхові премії, сплачені перестраховикам-нерезидентам $ПП_{НР}$.

Таблиця 5

Динаміка показників страхового ринку України в розрізі СКІК, млрд грн

Роки	<i>N</i>	<i>N</i> _{СКІК}	<i>СК</i>	<i>ІК</i>	<i>A</i>	<i>A</i> _{СКІК}	<i>ЧП</i>	<i>ЧП</i> _{СКІК}	<i>ПП</i>	<i>ПП</i> _{НР}
2007	446	78	10,63	2,20	32,21	-	12,35	-	6,42	0,77
2008	469	87	13,21	3,37	41,93	-	15,98	-	9,07	1,04
2009	450	82	14,88	3,52	41,96	-	12,66	-	8,89	1,10
2010	456	82	14,29	3,82	45,23	-	13,33	4,1	10,75	0,99
2011	442	81	14,09	4,63	48,12	-	17,97	7,9	5,91	1,18
2012	415	79	14,58	5,25	56,22	-	20,27	8,4	2,52	1,29
2013	407	73	15,23	4,70	66,38	-	21,55	9,1	8,74	1,63
2014	382	70	15,12	5,0	70,26	-	18,59	8,7	9,7	1,53
2015	361	70	14,47	4,7	60,73	22,39	22,36	11,8	9,91	2,53
2016	310	59	12,66	3,2	56,08	-	26,46	13,4	12,67	3,96
2017	296	<58	12,93	-	56,81	-	27,72	15,8	17,68	3,49

Джерело: згідно з офіційними даними Нацкомфінпослуг [18] та інформацією, отриманою на запит авторів у Нацкомфінпослуг.

Заслуговує на увагу, що дані в табл. 5 наведено у національній валюті. Доцільно оцінити реальну картину розвитку страхового ринку України у міжнародних грошових одиницях за допомогою офіційного курсу іноземних валют і, зокрема, долара США. НБУ щорічно публікує Платіжний баланс України, де наводить дані щодо експорту та імпорту страхових послуг у доларах США [20]. Проте ці дані не збігаються з даними Нацкомфінпослуг стосовно вихідного страхування і перестрахування і не дають можливості перевірити, оскільки НБУ не розшифровує, що розуміється під цим у відповідних статтях Платіжного балансу України. Водночас вважаємо за доцільне навести ці дані для повноти опису, тому систематизуємо їх у табл. 6.

Таблиця 6

Дані страхового ринку за показниками Платіжного балансу України

Роки	<i>ОП=ВП,</i> <i>млн дол. США</i>	<i>ОЕ,</i> <i>млн дол. США</i>	<i>ОІ,</i> <i>млн дол. США</i>
2007	3566,3	86	160
2008	3201,3	64	146
2009	2564,6	42	107
2010	2899,5	32	87
2011	2840,9	43	86
2012	2689,1	54	129
2013	3582,5	40	151
2014	1705,1	13	92
2015	1315,9	14	67
2016	1331,2	24	95

Джерело: згідно з даними НБУ для Платіжного балансу України [20] та звітними даними Нацкомфінпослуг [18] для валових премій; перерахунок здійснено за офіційним курсом валют на кожний рік.

Як бачимо, динаміка показників, наведених у доларах США, є протилежною: значення валових премій, обсягів експорту та імпорту зменшуються і демонструють негативні тенденції еволюції страхового ринку України. Загальний обсяг страхових послуг за показником *ВП* порівняно з 2007 р. впав у 2,7 раза, відбулося значне зменшення експорту та імпорту страхових послуг.

Динаміка показників відкритості страхового ринку. Перейдемо до аналізу впливу СКІК на ступінь відкритості страхового ринку. Вихідними даними для розрахунків були значення табл. 5–6. Ми виконали оцінку відносних показників за формулами (1)–(7) і наводимо результати розрахунків у табл. 7 (кольори для середніх значень подано відповідно до критеріїв у табл. 1).

Таблиця 7

Динаміка ступеня відкритості страхового ринку України

Роки	φ_N (%)	φ_K (%)	φ_A (%)	$\varphi_{ЧП}$ (%)	$\varphi_{ПП}$ (%)	$\varphi_{ЕК}$ (%)	$\varphi_{М}$ (%)	$\varphi_{ЕГ}$ (%)
2007	17,48	20,7	-	-	12,02	2,41	4,49	-30,1
2008	18,55	25,5	-	-	11,47	2,00	4,56	-39,0
2009	18,22	23,7	-	-	12,37	1,64	4,17	-43,5
2010	17,98	26,7	-	30,75	9,21	1,10	3,00	-46,3
2011	18,33	32,9	-	43,96	19,97	1,51	3,03	-33,5
2012	19,03	36,0	-	41,44	51,19	2,01	4,80	-41,0
2013	17,94	30,9	-	42,23	18,65	1,12	4,21	-58,0
2014	18,32	33,1	-	46,80	15,77	0,76	5,40	-75,3
2015	19,40	32,5	36,87	52,77	25,53	1,06	5,09	-65,5
2016	19,03	25,3	-	50,64	31,25	1,80	7,14	-59,7
Середнє значення (колір)	18,43 (зелений)	28,7 (зелений)	36,87 (жовтий)	44,10 (жовтий)	20,74 (зелений)	1,54 (жовтий)	4,59 (жовтий)	-49,19

Джерело: авторські розрахунки на основі даних табл. 5–6 і методології групи Л.Шірінян [15].

Розглянемо результати табл. 7 і порівняємо з нормативними значеннями у табл. 1. У цілому можна резюмувати, що страховий ринок України є відкритим за більшістю показників.

За кількістю компаній СКІК (φ_N) страховий ринок України є відкритим і відповідає рівню 2 – "open optimal", відкритий і оптимальний (зеленого кольору, табл. 1). За цим показником страховий ринок має високу незалежність, коли забезпечено національні переваги. Аналогічний висновок можна зробити за часткою іноземного капіталу (φ_K) у статутному капіталі.

На жаль, активи всіх СКІК по роках нам знайти не вдалося, однак отримані після систематизації дані для 2015 р. (φ_A) виявляють рівень 3 – "open dependent", відкритий і залежний, коли вплив національних страховиків є домінуючим (жовтого кольору).

За показником премій ($\varphi_{ЧП}$) стан ринку до 2014 р. переважно відповідав рівню 3 – "open dependent", відкритий і залежний (жовтого кольору). Останні два роки спостерігається тенденція до переходу на рівень 4 – "open strong dependent", відкритий та сильно залежний (білого кольору), коли вплив СКІК стає домінуючим і є ризик втрати національних переваг, оскільки $\varphi_{ЧП} > 50\%$. Середнє значення показника $\varphi_{ЧП}$ відповідає рівню 3 (жовтого кольору).

Щодо перестраховання, то за таким показником ($\varphi_{ПП}$) страховий ринок в Україні відповідає рівню 2 – "open optimal", відкритий і оптимальний (зе-

леного кольору). Стрибок значення показника φ_{III} у зону 4 (білого кольору) був у 2012 р.

За показниками імпорту (φ_{IM}) чи експорту (φ_{EK}) страхових послуг національний ринок виявляє закритість на рівні 1 – "autonomous", автономний (жовтого кольору). Специалізація страхового ринку стосовно імпорту чи експорту (φ_{EI}) свідчить про його імпорту орієнтованість: $\varphi_{IM} > \varphi_{EK}$, $\varphi_{EI} < 0$. Страхові послуги більшою мірою імпортуються в Україну, що призводить до відпливу грошей за межі українського ринку.

Дослідимо ступінь ділової активності СКІК на ринку через частку страхових премій СКІК (концентрацію) і рівень ємності за формулами (8)–(9). Відповідні результати розрахунків наведено в табл. 8. Дані у національній валюті демонструють, що після 2014 р. валові премії $ВП$ на ринку та страхові платежі $ВП_{СКІК}$ з перших трьох найуспішніших СКІК постійно збільшувалися. Чисті премії $ЧП_{СКІК}$ усіх СКІК на ринку дещо зменшилися у 2014 р., а потім знову зростали. Отже, діяльність СКІК була доволі ефективною.

Важливим показником є концентрація $CR_{СКІК}$ перших трьох СКІК на страховому ринку (табл. 8). Це зумовлено вимогами Антимонопольного законодавства України [21]. Законодавство визначає монополюю стан на ринку послуг, коли: частка одного гравця перевищує 35%; частка трьох гравців перевищує 50%; частка чотирьох або п'яти гравців перевищує 70% [21]. Наші підрахунки для 2017 р. показали розрахункові значення концентрації перших трьох страховиків на основі валових премій на рівні 11%, що свідчить про відсутність монополізації ринку.

За нашими розрахунками, показник $CR_{СКІК}$ у 2007–2017 рр. варіювався від 6 до 12%, а середнє значення дорівнювало 9,22% (табл. 8). Це означає, що страховий ринок не монополізовано СКІК, хоча останніми роками показник концентрації $CR_{СКІК}$ має тенденцію до збільшення.

Таблиця 8

Динаміка концентрації та ємності страхових послуг СКІК на страховому ринку України

Роки	$ВП$, млрд грн	$ВП_{СКІК}$ з, млрд грн	$ЧП_{СКІК}$, млрд грн	$ВВП$, млрд грн	$CR_{СКІК}$, %	$\eta_{СКІК}$, %
2007	18,01	1,98	-	720,7	10,99	-
2008	24,01	2,38	-	948,1	9,91	-
2009	20,44	1,96	-	914,7	9,59	-
2010	23,08	1,89	4,2	1094,6	8,19	0,38
2011	22,69	1,86	7,9	1316,6	8,19	0,60
2012	21,51	1,82	8,4	1404,7	8,46	0,60
2013	28,66	1,80	9,1	1465,2	6,28	0,62
2014	26,77	2,21	8,7	1586,9	8,26	0,55
2015	29,74	2,69	11,8	1979,5	9,05	0,60
2016	35,17	4,12	13,4	2383,2	11,71	0,56
2017	43,43	4,67	15,8	2983,2	10,75	0,53
Середнє значення	26,68	2,49	9,91	1527,0	9,22	0,56

Джерело: авторські розрахунки за даними Нацкомфінпослуг [18].

Важливість страхових послуг СКІК з погляду формування загального ВВП країни розкривається у показнику $\eta_{СКІК}$, який є одним з індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України. Дані за 2017 р. свідчать, що частка чистих страхових премій усіх страховиків на ринку у відношенні до ВВП становила 1,0%, що означає, що $\eta_{СКІК} < 1,0\%$. У табл. 7 можна побачити, що ми отримали значення ємності для 2017 р. на рівні $\eta_{СКІК} = 0,53\%$, а середнє значення ємності за останні вісім років – на рівні $\eta_{СКІК} = 0,56\%$.

Світові показники для ємності страхових послуг у розвинених країнах за останні п'ять років оцінюються в межах значень 7–8%, а оптимальні значення співвідношення премій та ВВП для України – 8–12% [12–13]. Як бачимо, рівень ємності страхових послуг в Україні є невисоким. Іншими словами, СКІК і загалом страхова діяльність майже не впливають на формування ВВП країни, потенціал страхування дотепер не використано.

Висновки і перспективи

Проведений науковий пошук стосовно присутності СКІК на ринку у 2007–2017 рр. виявляє закономірності та розкриває тенденції розвитку страхового ринку України в сучасних умовах у частині його відкритості і впливу іноземного капіталу. Дослідження виявило, що:

- більшість СКІК мають іноземний капітал з Кіпру, Австрії, Великої Британії, Нідерландів, є лідерами рейтингу страховиків на українському ринку за обсягом страхових премій та страхових виплат;
- загальна кількість страхових компаній і СКІК після 2008 р. щороку зменшується;
- мали місце коливання і зменшення значень премій СКІК у 2014 р., у цілому ж страхові платежі СКІК (у національній валюті) щороку зростають;
- значення валових премій, обсягів експорту та імпорту страхових послуг, наведені в доларах США, зменшуються щороку і значно;
- за кількістю СКІК, за часткою іноземного капіталу і за показником пере-страхування страховий ринок України є відкритим і оптимальним, має високу незалежність, коли забезпечено національні переваги;
- за часткою активів СКІК страховий ринок є відкритим і залежним, однак вплив національних постачальників послуг є домінуючим;
- за показником премій страховий ринок був відкритим і залежним до 2014 р., а після 2014 р. став відкритим та сильно залежним, коли вплив СКІК стає домінуючим;
- за показниками імпорту (φ_{IM}) чи експорту (φ_{EK}) страхових послуг національний ринок виявляє закритість і автономність, страхові послуги здебільшого імпортуються в Україну, що призводить до відпливу коштів за межі країни;
- СКІК не монополізують ринок, хоча концентрація перших трьох СКІК має тенденцію до збільшення і оцінюється на рівні 9–10%;
- вплив СКІК на формування ВВП країни є досить незначним – на рівні 0,56%.

Подальші наукові пошуки вбачаємо у аналітичних розрахунках і перевірці гіпотез на основі кореляційно-регресійного аналізу для масивів інформації про СКІК.

Список використаних джерел

1. Баглюк Ю.Б. Страховий ринок України в сучасному інтеграційному процесі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 4 (Т. 3). С. 108–111.
2. Журавка О.С. Вплив іноземного капіталу на розвиток страхового ринку України. *Наука й економіка*. 2008. № 1. С. 277–285.
3. Залетов О. Вплив страховиків з іноземним капіталом на страховий ринок України. *Ринок цінних паперів України*. 2014. № 1–2. С. 77–84.
4. Пластун В.Л., Домбровський В.С. Іноземний капітал на страховому ринку України. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 3. С. 182–189.
5. Ширинян Л.В., Глущенко А. С. Влияние финансовой глобализации на страхование в Украине. *Економіка України*. 2004. № 5. С. 24–30.
6. Ширинян Л.В. Фінансове регулювання страхового ринку України: проблеми теорії та практики. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 458 с.
7. Турбина К.Е. Тенденции развития мирового рынка страхования. Москва: Анкил, 2000. 320 с.
8. Cummins J.D., Venard B. Insurance market dynamics: between global developments and local contingencies. *Risk Management and Insurance Review*. 2008. Vol. 11 : 2. P. 295–326. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6296.2008.00142.x>
9. Hardwick P., Dou W. The Competitiveness of EU Insurance Industries. *The Service Industries Journal*. 1998. Vol. 18 (1). P. 39–53. doi: <https://doi.org/10.1080/02642069800000003>
10. Ma Y.-L., Pope N. Determinants of International Insurers' Participation in Foreign Non-Life Markets. *Journal of Risk and Insurance*. 2003. Vol. 70 (2). P. 235–248. doi: <https://doi.org/10.1111/1539-6975.00058>
11. Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29 жовтня 2013 року "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України". URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>
12. Бовсуновська Г.С. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 16(1). С. 167–173.
13. Бочкарьова Т.О., Журавка О.С. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2015. № 6(1). С. 57–65.
14. Жабинець О.Й. Фінансова безпека страхового ринку України. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2011. Вип. 21.4. С. 233–237.
15. Ширинян Л.В., Ширинян А.С. Методологія комплексної оцінки відкритості ринків банківських і страхових послуг України. *Економіка України*. 2017. № 12. С. 24–30.
16. Розпорядження Антимонопольного комітету України від 5.03.2002р. № 4-р. "Про затвердження Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку". URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02>
17. Закон України "Про режими іноземного інвестування" від 19.03.1996 № 94/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. С. 80. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80>
18. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. URL: <http://www.dfp.gov.ua/>
19. Рейтинг страховых компаний Украины в 2017 году. *Фориншурер*. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/17/12/6>
20. Динаміка платіжного балансу України: аналітична форма представлення (відповідно до КПБ5). *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19257892>
21. Закон України "Про захист економічної конкуренції" із змінами і доповненнями. *Голос України*. 2001. 27 лютого. № 37. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

Надійшла до редакції 07.04.2018 р.

*Шірінян Л.В., д-р экон. наук, профессор,
заведующая кафедрой финансов
Учебно-научного института экономики и менеджмента
Национальный университет пищевых технологий (Киев)*

*Шірінян А.С.^{1,2}, д-р физ.-мат. наук,
¹старший научный сотрудник Учебно-научного центра НАН Украины,
²главный научный сотрудник Проблемной научной лаборатории
Национальный университет пищевых технологий (Киев)*

ПРОНИКНОВЕНИЕ СТРАХОВЩИКОВ С ИНОСТРАННЫМ КАПИТАЛОМ НА СТРАХОВОЙ РЫНОК УКРАИНЫ

Целью статьи является исследование степени проникновения страховых компаний с иностранным капиталом (СКИК) на страховой рынок Украины и выявление тенденций показателей открытости украинского страхового рынка в современных условиях.

Основные аргументы за присутствие иностранного капитала – улучшение качества предоставления услуг и влияние на темп изменений ВВП страны. С другой стороны, очерченный вопрос коррелирует с проблемой финансовой безопасности рынка.

В работе рассмотрена деятельность СКИК за 2007–2017 гг. и использована авторская методология комплексной оценки открытости рынка на основе коэффициентов открытости относительно количества СКИК, иностранного капитала, активов, объема страховых услуг, операций перестрахования, импорта и экспорта услуг; коэффициентов концентрации и емкости страхования.

В большинстве СКИК иностранный капитал из Кипра, Австрии, Великобритании, Нидерландов, и они являются лидерами по объему страховых премий и страховых выплат. Данные свидетельствуют, что значение валовых премий, объемов экспорта и импорта страховых услуг, приведенные в долларах США, значительно уменьшились. Показано, что количество украинских страховых компаний и СКИК после 2008 г. ежегодно уменьшаются.

Выявлено, что по показателю премий страховой рынок после 2014 г. стал открытым и сильно зависимым; по показателям импорта и экспорта – закрытым и автономным. Относительно количества СКИК, доли иностранного капитала и показателя перестрахования страховой рынок Украины оптимально открыт при обеспечении национальных преимуществ.

Детальный анализ показал, что показатель концентрации для первых трех СКИК составляет около 9,22%, что свидетельствует об отсутствии монополизации со стороны СКИК, хотя в последние годы показатель концентрации имеет тенденцию к увеличению. Значение емкости страхования для СКИК невысокое, на уровне 0,56%, что свидетельствует о фактическом отсутствии влияния деятельности СКИК на формирование ВВП.

Ключевые слова: *страховщики с иностранным капиталом, проникновение, открытость рынка, концентрация, емкость страхования, иностранный капитал, перестрахование*

L. Shirinyan, Professor, Doctor of Economic Sciences, Head of the Chair of Finance, Teaching-Scientific Institute of Economics and Management, National University of Food Technologies (Kyiv)

A. Shirinyan^{1,2}, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Senior Staff Scientist,

¹ Teaching-Scientific Center of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv),

² Research laboratory, National University of Food Technologies (Kyiv)

PENETRATION OF INSURERS WITH FOREIGN CAPITAL IN THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

The purpose of the article is to investigate the degree of penetration of insurance companies with foreign capital (IFC) into the insurance market of Ukraine and to identify trends in the openness indexes of the Ukrainian insurance market in modern conditions.

The main argument for the presence of foreign capital is the improvement of the quality of service provision and the impact on GDP change rate. On the other hand, the question correlates with the problem of financial security of the market.

The paper deals with the IFCs activities of in 2007-2017 and uses the author's methodology of the complex estimation of market openness based on the coefficients of market openness by the number of IFCs, by the foreign capital, by assets, by the volume of insurance services, by reinsurance operations, by import and export of services; and by the coefficients of concentration and insurance penetration.

It is revealed that most IFCs have foreign capital from Cyprus, Austria, the United Kingdom, the Netherlands and they are the leaders in terms of insurance premiums and insurance payments. Data show that the value of gross premiums, volumes of export and import of insurance services, given in US dollars, have been significantly decreasing. It is shown that the numbers of Ukrainian insurance companies and IFCs after 2008 decreased each year.

It is estimated that the insurance market after 2014 became open and strongly dependent and in terms of import and export - closed and autonomous. It is obtained that by the number of IFCs, by the share of foreign capital and in terms of reinsurance, Ukraine's insurance market is optimally open when national benefits are secured.

A detailed analysis showed that the concentration for the first three IFCs is about 9.22%, which indicates an absence of monopolization by the IFCs, although in recent years the concentration tends to increase. The value of insurance penetration for the IFCs is low, nearly 0.56%, which indicates the actual absence of the influence of the IFCs activities on GDP formation.

Keywords: *insurers with foreign capital, penetration, openness of the market, concentration, capacity of insurance, foreign capital, reinsurance*

References

1. Baglyuk, Yu.B. (2010). Insurance market of Ukraine in the modern integration process. *Visnyk Hmel'nitskogo Natsionalnogo Universitetu – Bulletin of the Khmel'nitsky National University*, 4 (3), 108-111 [in Ukrainian].
2. Zhuravka, O.S. (2008). Influence of foreign capital on the growth of the insurance market of Ukraine. *Nauka i ekonomika – Science and Economy*, 1, 277-285 [in Ukrainian].
3. Zaletov, O. (2014). Influence of insurers with foreign capital on the insurance market of Ukraine. *Rynok Tsinnih Paperiv Ukrainy – Securities Market of Ukraine*, 1-2, 77-84 [in Ukrainian].

4. Plastun, V.L., Dombrovsky, V.S. (2007). Foreign capital in the insurance market of Ukraine. *Actualni Problemy Ekonomiki – Actual Problems of Economy*, 3, 182-189 [in Ukrainian].
5. Shirinyan, L.V., Glushchenko, A.S. (2004). The influence of financial globalization on insurance in Ukraine. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5, 24-30 [in Russian].
6. Shirinyan, L. (2014). Financial regulation of insurance market of Ukraine: theory and practice problems. Kyiv: Centr Uchbovoi Literatury [in Ukrainian].
7. Turbina, K.E. (2000). Trends in the development of the world insurance market. Moscow: Ankil [in Russian].
8. Cummins, J.D., Venard, B. (2008). Insurance market dynamics: between global developments and local contingencies. *Risk Management and Insurance Review*, 11 (2), 295-326. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6296.2008.00142.x>
9. Hardwick, P., Dou, W. (1998). The Competitiveness of EU Insurance Industries. *The Service Industries Journal*, 18 (1), 3-53. doi: <https://doi.org/10.1080/02642069800000003>
10. Ma, Y.-L., Pope, N. (2003). Determinants of International Insurers' Participation in Foreign Non-Life Markets. *Journal of Risk and Insurance*, 70 (2), 235-248. doi: <https://doi.org/10.1111/1539-6975.00058>
11. The order of the Ministry of Economic Development of Ukraine dated 29th of October 2013 "On approval of the Methodical Recommendations of calculation of economical security level of Ukraine". Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii> [in Ukrainian].
12. Bovsunovska, G.S. (2014). Integrated assessment of the level of financial security of the insurance market of Ukraine. *Ekonomichnyy Analiz – Economic analysis*, 16 (1), 167-173 [in Ukrainian].
13. Bochkareva, T.O., Zhuravka, O.S. (2015). Financial security of the modern insurance market of Ukraine. *Ekonomika. Finansy. Pravo – Economics. Finance. Law*, 6(1), 57-65 [in Ukrainian].
14. Zhabinets, O.Y. (2011). Financial security of the insurance market of Ukraine. *Naukovyy Visnyk Lissotschnogo Universitetu Ukrainy – Scientific Bulletin of Ukrainian National Forestry University*, 21.4, 233-237 [in Ukrainian].
15. Shirinyan, L.V., Shirinyan, A.S. (2017). Methodology for a comprehensive assessment of a market openness of the banking and insurance services in Ukraine. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 12, 24-30 [in Ukrainian].
16. The order of the Antimonopoly Committee of Ukraine dated March 5, 2002 No 49p. "On approval of the Methodology for determining the monopoly (dominant) position of business entities in the market". Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02> [in Ukrainian].
17. Law of Ukraine "On regimes of foreign investment" No 94/96-BP (dated 19.03.1996). *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 19, art. 80. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
18. National Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine. Retrieved from <http://www.dfp.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. Rating of the insurance companies of Ukraine in 2017. *Forinsurer*. Retrieved from <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/17/12/6> [in Russian].
20. Dynamics of Ukraine's Balance of Payments: Analytical Form of Presentation (according to KPB5). National Bank of Ukraine. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19257892> [in Ukrainian].
21. The Law of Ukraine "On Protection of Economic Competition" with amendments and additions (2001). *Golos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 37, dated 27.02.2001. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> [in Ukrainian].